

Simon Zoltán

Márokpapi, református templom

Márokpapi község két önálló település, Márok és Papi összeolvadásával jött létre 1941-ben. A két falu már jóval korábban összeért egymással. Papi falut – a másik, közeli (Csonka-)Papitól való megkülönböztetés végett – már 1610-ben is nevezték Márokpapinak.¹ Tanulmányunk tárgya a középkori Márok falu temploma.²

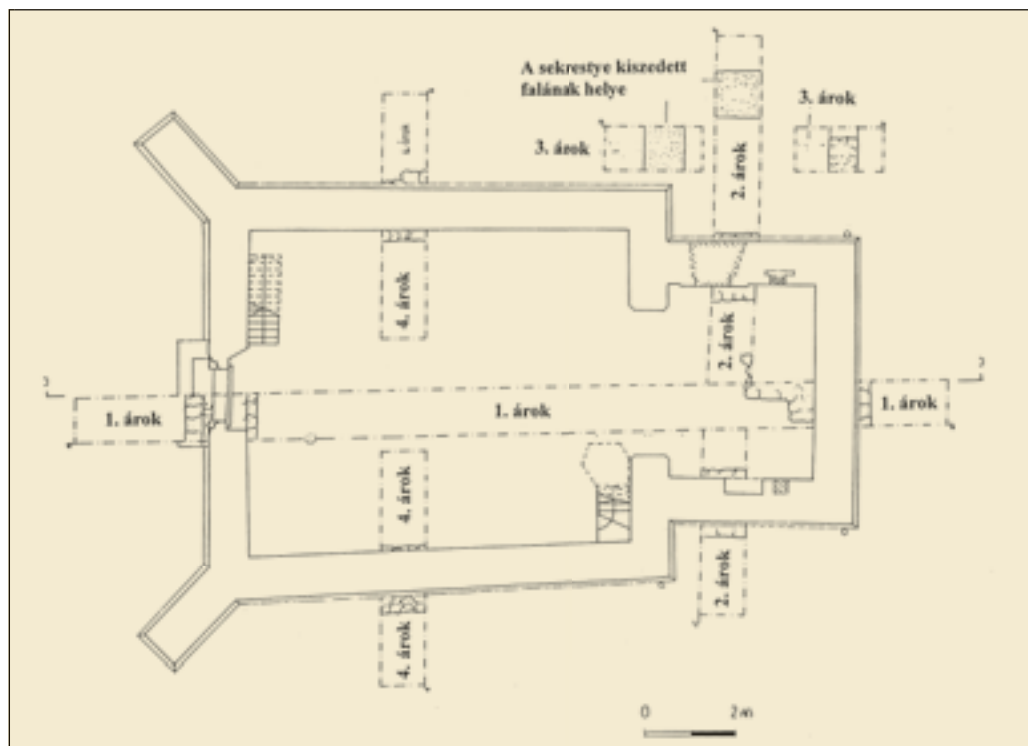
Márok neve puszta személynévből (Márk) keletkezett, magyar névadással.³ A településről szóló első adat szerint birtokosa egy bizonyos Fülöp comes fia Péter volt, akinek Marc falubeli jobbágysai a borsovai ispán előtt más jobbágyokat rablással vádolnak meg.⁴ 1288 körül⁵ (Gutkeled nembeli) Aladár comes (a Várdai család őse) és (Káta nembeli) Gabrianus (a Surányiak őse) fiai pereskednek Mark föld (*terra*) tulajdonjoga felett. Mivel a szóban forgó földet mindkét fél öröklött birtokának mondja, Ala-

dárt eskü letételére kötelezik. A hosszadalmas per 1299-ben azzal zárult, hogy a terület nyugati fele, Papi és Fejércse felől Aladár fiainak, Lászlónak és Prywarth-nak (Pelbártnak), a keleti pedig Gabrianus fiainak jutott.⁶ A középkor folyamán Márok falu a fent említett László leszármazottainak, a Várdai/Kisvárdai család⁷ tagjainak birtokában volt, s a kisvárdai uradalomhoz számították.⁸ A falut Papival együtt 1566-ban tatár csapatok felégették.⁹ Márok a Várdaiak kihalása után osztozott a kisvárdai uradalom sorsával: leányágakon öröklődött tovább, s került részben a Nyáry, a Telegdi, a Melith, a gersei Pethő és a Becsky család birtokába. Ezek a részbirtokok később tovább aprózódtak.

A falu a XIV. század elején már egyházas hely: az egri püspökség borsovai esperességéhez tartozó, Szűz Mária-

1. A templom délről

2. A templom kutatási alaprajza

ról (?) nevezett egyházának Tamás nevű papja 1332-ben¹⁰ ismeretlen összeget fizet, megnevezetlen papja 1334-ben nem fizet, szintén megnevezetlen papja pedig 1335-ben 5 garas pápai tizedet fizet.¹¹ 1353-ban Miklós nevű,¹² 1356-ban Péter nevű,¹³ 1363-ban Jakab nevű¹⁴ papját említik. 1500-ban, a várdai uradalmom falvainak felbecslése alkalmából megemlítik, hogy *In possessione Maarok ecclesiam lapideam [...sine?] turri sepulturam habentem ad portionem siquidem dicti condam Ladislai Warday.*¹⁵

A templom – nagy valószínűséggel – már a XVI. század második felében a reformátusok kezére kerül.

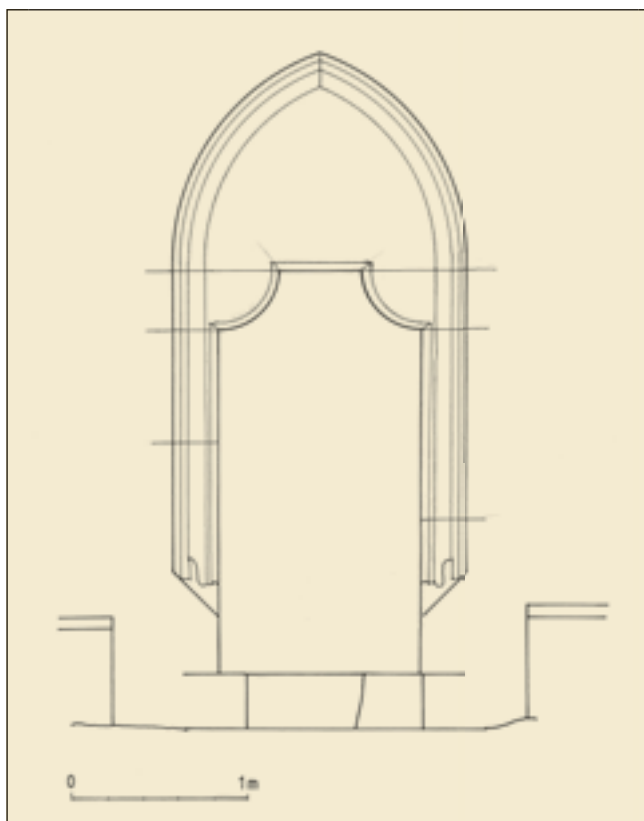
Lehoczky Tivadar 1881–1882-ben megjelent művében megemlíti, hogy a templom falait kívül-belül falfestmények és gótikus feliratok borították, de ezeket 1775-ben levakolták és bemeszelték.¹⁶ 1857 és 1902 között többször tatarozták az épületet, melynek *fundamentuma* 1917-ben egy helyen *megbomlott*, s a tető is beázott. A károkat csak 1924-ben hártották el. 1937-ben ismét renoválták, de 1939-ben egy villámcsapás következtében kiégett. Ekkor az is felmerült, hogy lebontják, de szerencsére végül ettől elálltak.¹⁷ A külső és belső falképek miatt igen korlátozott mértékű műemléki kutatást 2000-ben Bartos György és Simon Zoltán végeztek, az ezt követő helyreállítás terveit Oltai Péter készítette. A falképek restaurálását Tarbay Anna Mária, Varbai Ilona, illetve Pintér Attila végezték el.

A Márokpapi központjában szabadon álló, nyereg-tetős, kisméretű, egyhajós, egyenes szentélyzáródású, ke-

letelt templom nyugati homlokzata előtt fa harangláb áll (1. kép). A nyugati homlokzat sarkait kontyolt nyeregretető formájú beton fedlapokkal lezárt, lépcsős kiképzésű, átlós támpillérek támasztják.¹⁸ A templomon egyszerű, élszedett profilú lábázat fut körbe. Az épület valamennyi sarka (beleértve a támpilléreket is) kváderkövekből áll, de a falazóanyag törtkő. A szentély északi falához a helyreállítás során az eredeti alapfalak nyomvonalán rekonstruálták a templomhoz csupán utólag hozzáépített,¹⁹ majd a protestánsok által elbontott sekrestyét. A kutatás során bebizonyosodott, hogy a hajó és a szentély azonos építési periódusban keletkezett, korábbi épületnek nem került elő nyoma (2. kép).

A bejárat a nyugati homlokzat tengelyében nyílik. Ez a falazattal egyidős, tagozott keretű, csúcsíves tükörbe foglalt, szemöldökgyámos megoldású, kőkeretes nyílás, XVIII. századi ajtószárnyal (3. kép). A kapu részleteiben is megegyezik a lónyai református templom nyugati kapujával. A kapu feletti körablak a XVIII. század végéről származik.²⁰

A hajó déli homlokzatát a kutatás előtt két keskeny, hosszú, félköríves záradékú, csak a XIX. században kialakított ablak törte át. Közöttük már a kutatás előtt is kivethető volt egy harmadik, elfalazott, középkori ablaknyílás. A középkori ablakok réteggövei az újabb ablakok káváiba beforgatva kerültek elő, a helyreállítás hitelességét ezek, az elfalazott, de épségben maradt középső ablak, valamint

3. A nyugati kapu felmérési rajza

az átalakított hajóablakok előkerült eredeti káva- és záradék-töredékei alapozták meg. A templomnak déli kapuja nem volt.

A hajónál alacsonyabb – a keleti sarkokon látható, in situ párkányelemek alapján eredeti magasságig álló – szentély déli és keleti homlokzatának tengelyében egy-egy, a hajóablakoknál szélesebb és alacsonyabb, de ugyancsak félköríves záradékú, XIX. századi ablak nyílt. Ezek helyreállítása a hajóablakok mintájára történt meg.

A szentély északi homlokzatán a kutatás napvilágra hozta az elfalazott sekrestyeajtó fülkéjét.

Az utolsó külső vakolat alatt több rétegű fehér meszelés került elő, melyek közül az alsón már a kutatás előtt is vörös és kék színű, virágos kifestés nyomai, valamint számos (köztük XVII. századi) bekarcolás, felirat látszott. A falkép-restaurátori feltárás tisztázta, hogy a XVII. század negyvenes éveiből származó virágos kifestés – melynek párhuzamai a közvetlen környéken több helyütt (Csaroda, Lónya, Vámosatya) ismertek²¹ – az ablakok környékét, illetve az eresz alatti falsávokat díszítette.

A síkmennyezetes hajó északi falán, valamint a nyugati fal déli szakaszán a XV. század első feléből származó falképek kerültek napvilágra. Az északi falon a Háromkirályok vonulását ábrázoló jelenet töredékei, a diadalíven pedig medalionba foglalva a halott Krisztus angyalok által a ma-

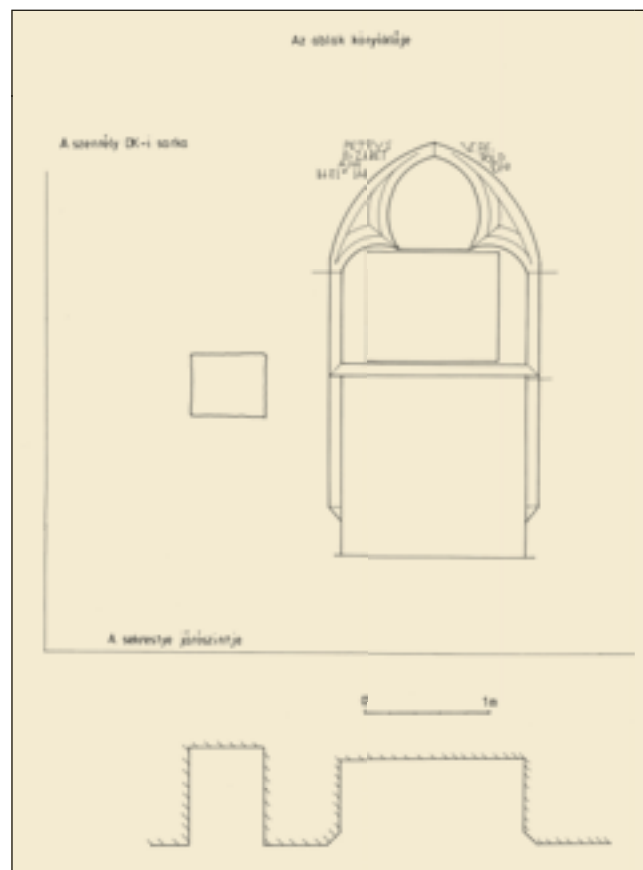
gasba emelt testét mutató jelenet látható. Ez utóbbi végső soron egy Szent Ferenc stigmatizációját ábrázoló jelenet töredéke, mely arra utal, hogy itt egy Szent Ferenc-oltár állhatott.²² Megjegyzendő, hogy a falképek restaurálását elvégző Pintér Attila tájékoztatása szerint a festett rétegnél korábbi meszeléseket nem lehetett megfogni a falakon.

A hajót nyugati oldalán élszedett, félköríves záradékú diadalív választja el a szentélytől. A szentélyt gúla alakú konzolokon nyugvó, egyszer hornyolt bordákból álló keresztboltozat²³ fedi, kör alakú zárókövel.

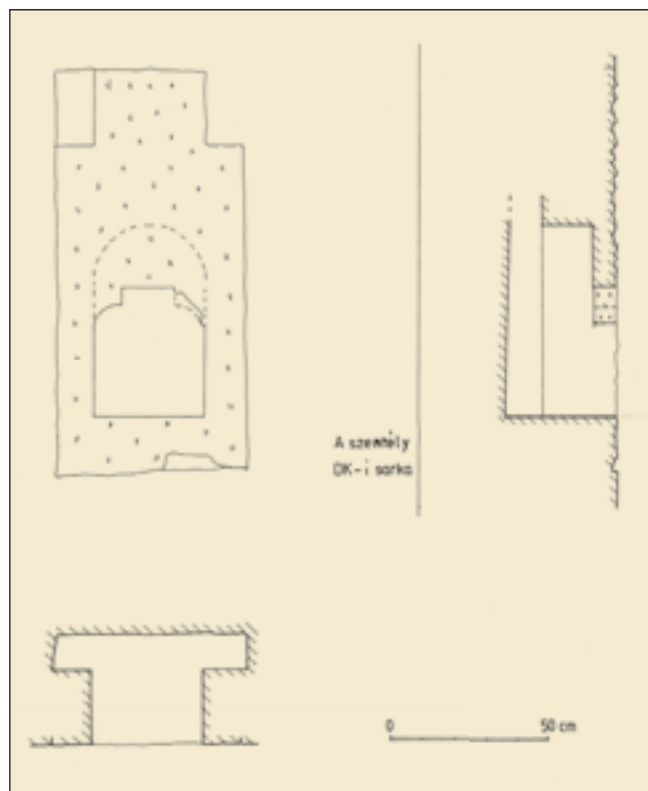
A szentély déli oldalán élszedett keretű, lóhereíves ülőfülke látható, mely egykorúnak bizonyult a szentély falszövetével (4. kép). Közvetlen szomszédságában napvilágra került egy kicsiny, fekvő téglalap alakú falifülke is.

Szemközt, a szentély északi falán, a kutatás előtt a fal-síkból kissé kiugró, félköríves záradékú, vakolt falmező jelezte az elfalazott sekrestyeajtót. Alatta kibontakozott az egyszerű, élszedéssel díszített, csúcsvíves, kőkeretes ajtó. Az ajtó küszöbkövét másodlagos helyzetű, élszedett keretkövek alkotják, ezzel is alátámasztva azt, hogy a sekrestye utólag épült hozzá a szentélyhez.

A sekrestyeajtótól keletre egy szemöldökgyámos megoldású szentségtartó fülke erősen csonkolt maradványaira bukkantunk (5. kép). A fülke keretét egyetlen, 126×58

4. Az ülőfülke felmérési rajza

5. A szentségtartó fülke felmérési rajza

cm-es kőtömb alkotja. A kőtömb teteje és a nyílás felső széle között 68 cm a különbség. A fülke keretének egykori tagozata ma már megállapíthatatlan, hiszen teljesen le van faragva. Mindössze egy homorlat csekélyke maradványai foghatók meg a kőtömb alsó részének keleti szakaszán. A fülke keretét alkotó kőtömb a felső, 24 cm-es részen csak 35 cm széles sávban van lefaragva. E sávtól nyugatra, a homloksíktól beljebb sima felület van, keletre viszont kő sincs. Lehetséges, hogy a fülke keretének felső részén egy-egy, külön kőből kifaragott elem – talán fiálé – lehetett. A fülke keretét alkotó kőtömb a falazathoz képest utólagosan van behelyezve.

A templom építési idejének terminus ante quem-je a pápai tizedjegyzék, melyben már találkozunk a mároki pappal. Márok egyháza tehát 1332-ben (de legalábbis 1334-ben) már állt. Építtetőjét – egyetértve Jékely Zsombor véleményével²⁴ – alighanem az első Várdaiak között kell keresnünk. Úgy véljük, kevésbé valószínű, hogy vitatott birtokjogi helyzetű településen bárki templom építéséhez fogna, így az építkezést valószínűleg csupán az 1288-ban kezdődő, de csak 1299-ben lezárult birtokpert követően kezdték meg, így a templom születésének ideje 1300 és 1332 közé tehető.

A fényképeket Mudrák Attila, a rajzokat Arnóti Zsuzsa és Kovács Anikó készítette.

JEGYZETEK:

¹ KISS 1988. II.: 99.

² A középkorban mind Márokon, mind Papin állt templom, de a papi nem szerepel a pápai tizedjegyzékben, első említése csak 1500-ból ismert. A mai református templom a két településrész határán áll, így nehezen dönthető el, hogy valójában melyik település temploma volt eredetileg. Fényes Elek szerint Papinak van református anyaszentegyháza. FÉNYES 1851. III.: 70. Lehoczky Tivadar így fogalmazott: *a márok-papii reformatusok is a magok részre elfoglalták a helybeli r.k. templomot, mely a XIV. század csucsíves stíljét hordja magán, s a papii keletelt fekvésű s egy hajójú szentegyházat azóta folyvást használják.*

LEHOCZKY 1881/1882. III.: 417. Ugyanakkor a modern szakirodalom következetesen a mároki templommal azonosítja az épületet: MMT X.: 184., 306.; NÉMETH 2000. 9.; JÉKELY-LÁNGI 2009. 244.

³ KISS 1988. II.: 99.

⁴ GYÖRFFY 1963. 544.

⁵ MOL, DL 82794. Az oklevél nincs datálva. Kiadása: ZICHY OKM. I.: 66.: No 70. Ebben keltét 1288 körülnek mondják. A Magyar Országos Levéltár digitális adatbázisában (Collectio Diplomatica Hungarica) az oklevél keltezését az 1285–1290 közötti évekre teszik. Györfly György erre az oklevélre két, egymástól eltérő datálást is (1248, illetve 1284) adott. GYÖRFFY 1963. 544.

⁶ GYÖRFFY 1963. 544–545.

⁷ KARÁCSONYI 1906/1902. II.: 78. – KARÁCSONYI 1995. 527.; ENGEL 2001. Gútkeled nem 5. Sárvármonostori ág, 10. tábla: Várdai.

⁸ Papit a középkorban részben ugyancsak a Várdai, részben pedig a Káta nemzetségből származó Surányi (időnként Papinak is nevezett) család birtokolta.

⁹ LEHOCZKY 1881/1882. III.: 416.

¹⁰ Ha a borsovai esperességhez sorolt Mayk településnév mögött valóban Márok rejtőzik.

¹¹ GYÖRFFY 1963. 545. A két utóbbi esetben a Marky név kétségtelenül Márokot takarja.

¹² MOL, DL 77073.

¹³ ZICHY OKM. III.: 37.: No 23.

¹⁴ ZICHY OKM. III.: 219–220.: No 158.

¹⁵ MOL, DL 20991.

¹⁶ LEHOCZKY 1881/1882. III.: 417.

¹⁷ MMT X.: 306.

¹⁸ A templom alaprajza több környékbeli templommal (Csaroda, Vámosatya, Lónya) mutat közvetlen párhuzamot.

¹⁹ A sekrestye falait nem kötötték be a templom északi falába, a lábazat a sekrestye egykori belső terében is folytatódott, továbbá kiderült az is, hogy a sekrestyeajtó küszöbkövét másodlagos helyzetű nyíláskeret-elemek alkotják.

²⁰ A körablak belső kávján megfogható legelső meszelésrétegen az 1811-es évszám volt olvasható.

²¹ JÉKELY-LÁNGI 2009. 245.

²² Uo., 244–245.

²³ A boltozat és a bordaprofil legközelebbi párhuzama szintén a lónyai református templomból ismert. Felmerült, hogy a szentély boltozata utólagos lehet, s csupán 1400 körül készült volna. Ezt a kutatás korlátozott volta miatt nem volt lehetőségünk megvizsgálni.

²⁴ JÉKELY-LÁNGI 2009. 244.